

Farkas György

Idegen a samurájok között...

A japán kulturális hagyomány kolonizálásának esetlen esete

Nagy várakozás és még nagyobb reklámkampány előzte meg a Keanu Reeves nevével fémjelzett samurájos, egzotikus, reménytelen szerelmes, 3D-s CGI-os akciós kulturális bekebelezést, a háromszáz éves, történelmi alapokon nyugvó japán történet amerikanizált változatát. A nagy várakozás rövid úton nagy csalódásba csapott át, mivel a végtermék semmilyen téren nem felelt meg az előzetes elvárásoknak.

Jelen tanulmányban elsősorban nem az elvárások és csalódások összegzésére teszek kísérletet, inkább egy egészen más aspektusból vizsgálom az esetet: hogyan és miért került a teljesen japán történetbe egy szemmel láthatóan is kívülálló szereplő, és milyen elméleti következtetéseket vonhatunk le ennek a kultúraközi adaptációnak az esetéből.

A történelmi események

A 47 gazdátlan samuráj történetének alapja történelmi esemény. Bár nem abban az értelemben, ahogy a film bevezető szövege értelmezi, miszerint „*Aki ismeri a 47 ronin történetét, az ismeri Japán történetét.*”. De olyan értelemben igen, hogy valóban megtörtént események adják a később számtalan formában megjelenített történet gerincét.

1701-ben¹ Tokugawa Tsunayoshi edói sógun hűbéresét, az akói birtok urát, Asano Naganorit azzal bízta meg, hogy a várába érkező császári küldöttséget többek között ő fogadja a sógun képviselőjében. Szokás volt, hogy a sógun minden évben az újévi jókívánságaival küldöttséget menesztett a kiotoi császári udvarba, amire a császár hasonló formában válaszolt. A császári küldöttség fogadásának pontosan meghatározott ceremónia szerint kellett

¹ 1701. április 21. A japán időszámítás szerint Genroku 14. éve, a harmadik hónap 14. napja. A japán történelmi időpontok beazonosításánál kétféle szempontot kell figyelembe venni. Az egyik a történelmi korszak, ez jelen esetben az Edo-kor (Tokugawa-kor), a másik pedig a japán naptári rendszernek megfelelő korszak (*nengo*) neve, amik ezeken a történelmi korszakokon belül találhatóak és több szempont is befolyásolja, hogy mikor kezdődik egy újabb *nengo* (pl. új császár trónra lépése). A japánról szóló angol nyelvű szakirodalom következetesen használja a fogalmakat: a történelmi korszakokra a *period*, míg a *nengo* megfelelőire az *era* kifejezést alkalmazza. A magyarban ez a *kor*, *korszak* szavakkal kevésbé egyértelműen tehető meg.

lezajlania. A ceremónia részleteiért az udvari ceremóniamester, ebben az esetben Kira Yoshinaka² felelt. Így az ő feladata lett az is, hogy Asano nagyurat felkészítse, mikor mit kell tennie, mondania a küldöttség érkezésekor. A felkészülés azonban nem ment gördülékenyen és egy adott pillanatban Asano a rövid kardjához³ kapott, illetve ütlegelni kezdte Kirát.

A támadás következtében Asanót letartóztatták, kihallgatták, elítélték és még aznap végre is hajtották az ítéletet. Asanónak nem engedélyezték, hogy írásos üzenetet küldjön az embereinek, így csak szóbeli üzenetben adhatta tudtukra, hogy mi történt. A halálos ítélet formája *seppuku*⁴ volt, ami a nyugati gondolkodás szerint semmivel sem jobb változat egy akasztásnál, sőt. Azonban a japán felfogásban az akasztás például a bűnözők büntetése volt, míg a *seppuku* elkövetését kizárólag szamurájoknak, nemeseknek engedélyezték és csak abban az esetben, ha ezáltal akarták biztosítani, hogy a becsülete megmaradhasson, még ha az életét el is veszti.⁵

Az eset sajátossága, hogy bár egy szemtanú és a vizsgálatot végző hivatalnok feljegyzései is fennmaradtak⁶, mégsem egyértelmű, hogy mi is történt, illetve milyen érdekek, erők működtek az események háttérében. Minek az eredményeképpen jutott el oda Asano, hogy már nem tudta türtőztetni magát és kardjához kapott (a kardját nem rántotta ki), majd ütlegelni kezdte Kirát. Hiszen pontosan tudhatta, hogy milyen következményekkel jár viselkedése. A rendelkezésre álló információkból az kikövetkeztethető, hogy nem előzmények nélküli volt ez az incidens és még az sem zárható ki teljesen, hogy Asanót nem szándékosan provokálta Kira addig, míg az elvesztette józanságát.

Az incidenst követően Kira semmilyen büntetést nem kapott, aminek elsősorban talán az lehetett az oka, hogy jogilag nem kettejük között kialakult harcról volt szó, hanem egyszerűen arról, hogy Asano megtámadta és megverte őt.

A történet folytatása sem nélkülözi a furcsaságokat. Asano emberei pontosan 22 hónapon keresztül készültek a bosszúra, míg végül azt meg is tették. Hogy miért tartott ez ennyi ideig arra számtalan magyarázat született,

² Más olvasat szerint Yoshihisa.

³ A szamurájok kétféle kardot viseltek. Egy teljes hosszúságút (*katana*) és egy rövidebbet (*wakizashi*). A kettőt együtt *daisho*-nak nevezték, ami a nagy és kicsi japán szavak összetételéből ered. A két kard jelentősége, hogy a tulajdonosa a helyzetnek megfelelőt használhatta. A rövid kard inkább védekezésre, második fegyverként, illetve szűk helyen (belső térben) való használatra volt alkalmas.

⁴ Másnéven *harakiri*. Az elítélt saját maga vágta fel a gyomrát egy rövid karddal, majd amikor ezt elvégezte, a segítője (*kaishakunin*) vágta le a fejét egy karddal, véget vetve szenvedésének. Abban az esetben, ha a seppukut egy szamuráj azért végezte el, mert meghalt az ura, akkor *junshi*-nek nevezték, vagyis *követni a halálba az urat, vagy hűségen keresztüli öngyilkosság*.

⁵ Ezzel kapcsolatban érdemes végig gondolni a nyugati világban ismert eseteket, amikor üzletemberek, nemesek vagy éppen politikusok egy megoldhatatlannak látszó helyzetben, hogy a becsületük megmaradjon inkább öngyilkosok lettek, főbe lőtték magukat.

⁶ A forrásokról lásd bővebben: BITO Masahide, *The Ako Incident, 1701-1703*, Monumenta Nipponica vol. 58. No. 2. (summer), 2003, 149-170, 150-151.

amit aztán a különböző irodalmi szövegek még inkább bonyolítottak. A történetek szerint Asano első embere Oishi Yoshio az előkészületek alatt megtevesztésből kicsapongó életet élt Kiotó Gion negyedében. Az ellenség megtevesztésére elsősorban azért volt szükség, mert Asano halálát követően Kira a vele rokonságban lévő Uesugi-ház katonáival erősítette meg vára védelmét, hiszen egyértelműen készülhetett arra, hogy Asano emberei bosszút akarnak állni rajta. A 22 hónapnyi várakozás és megtevesztő életmód ilyen értelemben meghozta a gyümölcsét, mivel Kira csökkentette a katonai védelmet, már nem látta esélyét annak, hogy a részegeskedő és az öröm negyedben mulatozó egykori szamurájok veszélyesek lehetnek rá nézve.

A hosszas várakozást és előkészületet az esetet követő évtizedben íródott *Hagakure*⁷ is kritizálta. Yamamoto úgy fogalmaz, elég nagy felelőtlenség volt Oishi részéről, hogy ennyit várt a bosszú végrehajtására, hiszen az is megeshetett volna, hogy Kira valamilyen betegségben, vagy balesetben meghal és akkor Asano sosem nyer nyugalmat a túlvilágon, mert nem bosszulták meg.

Végül is Genroku 15. évében a 12. hónap 14. napjának⁸ éjszakáján Oishi és 45 szamuráj társa⁹ betörték Kira edói várába és végeztek vele, majd a levágott fejével elmeneteltek a Sengakuji templomba, ahol Asano nagyúr sírja volt. Dolguk végeztével természetesen átadták magukat az igazságszolgáltatásnak. A történet végére még odakívánczik az az érdekesség, hogy a bosszúállást követően további két hónap telik el (Genroku 16. 2.4.)¹⁰, mire a *bakufu*¹¹ megadja a hozzájárulást, hogy a 46 szamuráj részesülhet a *seppuku* általi halálbüntetésben. Ez azt mutatja, hogy nem volt egyértelmű és könnyen eldönthető,

---

⁷ *Hagakure* (A levelek rejtekében) Tashiro Tsuramoto által összeállított könyv, ami a szamuráj harcos etikai, spirituális és gyakorlati útmutatásait tartalmazza. A könyvben megfogalmazott gondolatok Yamamoto Tsunetomo (1659-1719) egykori szamurájtól származtak. Fontos kiemelni a kor sajátosságait, amelyben ez a könyv született. Az Edo-kor a Tokugawa sógunátus uralma alatt telt immár több mint 100 éve. Közel 100 éve ért véget a Hadakozó fejedelemségek kora (korszaka), melyben a szamurájok még ténylegesen harcoltak. 70 év is eltelt már a Simabara-i felkelés óta, aminek eredményeképpen betiltották a kereszténységet. Jólét, gyarapodás és keménykezű irányítás jellemzi a korszakot, amelyben a szamurájok az egykori harcos életmódot és magatartást már csak mímelik. Yamamoto tehát mindenütt a hanyatlást látja, a szamurájokat csak a divat érdekli, elnőiesedettnek látja őket. Magyar kiadás: JAMAMOTO CUNETOMO, *Hagakure: A szamurájok kódexe*, Budapest, Szenzár Kiadó, 2000.

⁸ Ha ezt átszámoljuk a Gergely naptár szerint, akkor 1703 januárjára esik.

⁹ Tudom, hogy ez most meglepő, hiszen mindvégig 47 roninról van szó, azonban a történelmi adatok bizonyosága szerint a 47. Terasaka Kichiemon a támadás előtt elhagyta társait, és később sem osztozott azok sorsában. Erről lásd bővebben: Henry D. SMITH II., *The Trouble with Terasaka: The Forty-Seventh Ronin and the Chushingura Imagination*, Japan Review, 2004, 16:3-65.

¹⁰ 1703. március 20.

¹¹ A *bakufu* a sógunátus irányító, kormányzó, döntéshozó szervezete volt. A szó eredeti jelentése *kormányzás a sátorban*, vagyis a háborús környezetben a főhadiszállásnak megfelelő sátor.

hogy az amit tettek jogilag ténylegesen is *katakiuchi*¹²-ként értelmezhető.¹³

A történet végén a 46 ronin *seppukut* végez, majd mindannyian uruk mellé a Sengakuji templom kertjébe kerülnek, ahol mind a mai napig megtekinthető a sírjuk.

A 47 ronin az irodalmi képzeletben

A 47 ronin történetének sikeres feldolgozhatóságát jól mutatja, hogy a csoportos *seppukut* követően pár héttel később egy Edóban bemutatott kabuki darabban már felismerhető a történet minden fontos eleme. Az *Akebono Soga Yoichi* (A Soga fivérek éjszakai támadása) története a XII. században játszódik. A főszereplő Soga fivérek egy szövevényes családi viszály során apjuk halálát igyekeznek megbosszulni. A történet több szempontból is párhuzamba állítható az Akói incidenssel. A bemutatót követően azonban ezt a darabot betiltják.

1706-ban jelentkezik a kor legnagyobb színdarab írója, Chikamatsu Monzaemon egy három felvonásos bunraku darabbal. A *Goban Taiheiki* (A nagy béke krónikája sakktáblán játszva.) a XIV. században játszódik, a Taiheiki-korszakban. A darab harmadik felvonásában találjuk meg azokat az elemeket, amelyek az Akói incidensre utalnak. A Chikamatsu által kidolgozott karakterek és nevek a későbbi *Chushingura* változatokban is visszaköszönnek.

A leghíresebb változat 1748-ban kerül bemutatásra, *Kana dehon Chushingura* (Csúsingura, avagy a hűséges szolgák kincsháza) címen. A címben található *kanadehon* kifejezés a kana írásjegyekre utal, azok összességére, hiszen azokból éppen annyi van, ahány hűséges ronin a történetben. A bunraku darabot három szerző jegyezte és első alkalommal Oszakában mutatták be. A darabból egy évvel később már elkészült a kabuki változat is.

A történetfejlődés következő állomása az, amikor 1825-ben IV. Tsuruya Nanboku kabuki darabját a *Yotsuya Kaidan*-t sajátos körülmények között állítják színpadra. A kabuki színházban általánosan számított, hogy egy-egy előadás során egymás után két darabot is előadtak, azonban az 1825 júliusában megrendezett bemutató ennél többre vállalkozott. Tsuruya elképzelése az volt, hogy a saját darabját a *Chushingurával* együtt előadva tulajdonképpen az újonnan bemutatott darab reflektál is a már klasszikusnak számító színdarabra. Mivel a két darabot egyazon napon nem tudták volna bemutatni a *Chushingura* hosszúsága miatt (XI. felvonásból áll), így egy nagyon érdekes megoldást választottak. Az első nap az előadás elkezdődött a *Chushingura* első hat felvonásával, majd azt követte a *Yotsuya kaidan* első három felvonása.

¹² A meghalt hadúrért elkövetett jogilag is érvényes bosszú.

¹³ A korabeli jogi dilemmákkal kapcsolatban lásd: Henry D. SMITH II., *The Capacity of Chushingura*, Monumenta Japonica, vol. 58. No. 1. (spring), 2003, 1-42, 2-8.

(A harmadik felvonásban található a darab egyik kulcsjelenete.) A második napon a *Yotsuya kaidan* harmadik felvonását játszották ismét, a kulcsjelenet miatt, majd a negyedik felvonást. Ezt követte a *Chushingura* 7-10. felvonása, a *Yotsuya kaidan* ötödik, utolsó felvonása, és végül a *Chushingura* utolsó XI. felvonása.¹⁴

Végül fontos még kiemelni egy modern feldolgozását a *Chushingura* történetnek, ami jól mutatja a darab újraéledését, annak reflektálását az idők változására. A *Genroku Chushingura* (A hűség kincsestára a Genroku korban) egy tíz darabból álló sorozat, amit 1926 és 1934 között írt Mayama Seika (1878-1948).

A 47 ronin japán filmadaptációi

A legelső filmváltozat Makino Shozo (1878-1929) nevéhez fűződik. Makino-t gyakran a japán film atyjaként emlegetik. Ami érthető, hiszen a japán film hőskorában lett rendező, producer, élete 51 évéből három évtizeden keresztül több száz filmet készített¹⁵. Sajnos az 1910-es években készített filmek nagy része megsemmisült, elveszett. Így a *Chushingura* korai változatairól is csak a korabeli híradásokból tudhatunk.

Makino munkássága során több alkalommal is készített adaptációt a 47 ronin történetéből. 1910 és 1914 között öt rövidfilmet készített *Chushingura* címmel, 1913-ban majd pedig 1923-ban Oishi életéről¹⁶ forgat filmet. 1917 és 1927 között négy alkalommal dolgozta fel a *Kanadehon Chushingurát*, 1917-ben pedig készített egy filmet, ami a Kira kastélya elleni éjszakai támadás történetét dolgozza fel (*The 47 ronin at midnight*). 1921-ben illetve 1928-ban a *Jitsuroku Chushingura*¹⁷ változatot dolgozza fel. Ezek közül az 1928-as az, ami részben fennmaradt, és ami mintegy összegzése is Makino *Chushingura*-munkásságának.

A következő feldolgozás 1941-ből való, rendezője Mizoguchi Kenji. Ő a *Genroku Chushingurát* adaptálta filmre, és ennek eredményeképpen egy pontosan 4 órás eposzt alkotott meg. Ahogy már az irodalmi szövegeknél

¹⁴ A két darab közötti kapcsolatról, annak értelmezéséről lásd: MÁTRAI Titanilla, *Szamuraók és kísértetek, avagy erkölcs és erkölcstelenség Japánban*, Irodalmi Szemle, Pozsony, LVII. évf. 2. szám, 2014/2, 56-64.

<http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2014/2014-februar/1938-matrai-titanilla-szamuraok-es-kisertetek-avagy-erkoelcs-es-erkoelcstelenseg-japanban-tanulmany>

¹⁵ A némafilmkorszakra jellemzően ezek zöme rövidfilm, az akkori viszonyoknak megfelelően 1-2 tekerceses film volt.

¹⁶ 1913: *Record of the Life of Oishi Kuranosuke*; 1923: *Oishi Kuranosuke*

¹⁷ Az akói incidenst követő években már megjelentek azok a kéziratok, amelyek a 47 ronin történetének „igazi” „autentikus” változatát tartalmazták, nem egyszer a 47 ronin közül egyik vagy másik neve alatt megjelentetve. Ezeket a feljegyzéseket takarja a *jitsuroku* kifejezés, ami *eredeti feljegyzést, igaz feljegyzést* jelent. Erről lásd részletesen: Henry D. SMITH II., *The Capacity of Chushingura, Between History and Legend* c. fejezetét, 16.

is utaltam rá, a *Genroku Chushingura* az adott kor történelmi eseményeire reflektál azzal, hogy a kortárs viszonyok között éppen a lojalitás mintapéldáját dolgozza fel idealizálva a történet részleteit és szereplőit. Ennek folytatása Mizoguchi 1941-es adaptációja is, amely még egyszer ráerősít ugyanazokra a motívumokra, egy még inkább kiélezett történelmi helyzetben.

1958-ban találkozunk legközelebb *Chushingura* adaptációval, amit érdemes kiemelni. A Watanabe Kunio által rendezett film a modern színesfilm technika minden akkori lehetőségét igénybe veszi, hogy egy lenyűgöző alkotást adjon elénk. Ahogy a film minden szerepére a kor legnagyobb japán filmsztárjait válogatja össze.

Az 1962-es változat, amelyet Inagaki Hiroshi rendezett, tovább viszi az '58-as feldolgozás erényeit: lenyűgöző színek, expresszív képek, remek színészek, és ezt ötvözi Mizoguchi alaposságával. Az eredmény egy három és fél órás mű. Végül pedig az epikus feldolgozások sorát Ichikawa Kon 1994-es változata zárja. Ebben elsősorban az Ichikawára jellemző látásmód sajátosságát érdemes kiemelni, amivel több illetve más, mint az azt megelőző adaptációk.

Külön fejezetet érdemelne Fukasaku Kinji két filmje e témában. Az első az 1978-ban készült *The Fall of Ako Castle*, szintén a klasszikus történet feldolgozása, amit sajátos módon alakít át Fukasaku látásmódja. Még érdekesebb azonban az 1994-ben forgatott *Crest of Betrayal*, ami a korábban már említett *Yotsuya kaidan* történettel kiegészítve viszi filmre a roninok sztoriját.

Természetesen a fenti adaptációkon kívül még számos film készült a *Chushingura* történetre alapozva, elsősorban a műfaji film keretein belül. Érdekességként érdemes megemlíteni az 1971-ben készített tv-sorozatot, amelynek 52 részét egy éven keresztül vetítette a japán televízió. A főszerepet itt Mifune Toshiro alakította. A feldolgozás stílusára nézve irányadó a sorozat címe is: *Epic Chushingura*.¹⁸

A 47 ronin történetének továbbgondolására pedig három érdekes példát szeretnék bemutatni. Az első az 1959-es Mori Kazuo¹⁹ rendezte *Samurai vendetta*. Itt a történet két főhőse két kiváló képességű samuráj harcos, akik az akói incidensben szembe kerülnek egymással, mivel ellentétes oldalra sorsolja őket a sors.

2006-ban Koreeda Hirokazu egy *jidai-geki* filmmel jelentkezett, ami tőle váratlan lépésnek számított, hiszen korábban csupa kortárs témájú és eléggé sajátos helyzetben lévő szereplőket mozgató filmekkel vonta magára a kritikusok figyelmét a nemzetközi fesztiválokra is. A *Hana: The Tale of a Reluctant Samurai* 1702-ben játszódik, vagyis az akói történet idején. A főszereplő samuráj maga is egy bosszú-ügyben érdekelt. A film szubtextusaiban kritikusan, de legalábbis megkérdőjelezően reagál a 47 ronin történetének alapvető attribútumaira.

¹⁸ Japánul *Dai Chushingura* – ami annyit tesz a hatalmas Chushingura.

¹⁹ Eredeti nevén Mori Issei.

2010-ben pedig Sugita Shigemichi rendezésében láthattuk a *Saigo no Chushingura*-t²⁰. A történet szerint 16 évvel vagyunk a 47 ronin öngyilkossága után. Az eset egyetlen túlélője Terasaka Kichiemon, akinek az a küldetése, hogy az országot járva elmesélje a ronin felkelés igaz történetét. Utazásai közben egyszer csak találkozik egy rég nem látott barátjával, Senoo Magozaemon-nal, aki még a felkelés előtt menekült el a roninok közül. Egykor nem volt más célja, mint Oishi szolgálata, azonban a történetek során egyszer csak eltűnt mindenki számára érthetetlenül. Az előzmények bemutatását követően egy intrikákkal fűszerezett szerelmi szál bontakozik ki a filmben, majd a végkifejletben a már felvázolt szálak teljes mértékben összekapcsolódnak. A film érdekessége elsősorban a Terasaka figuráját boncolgató vonás, főleg, hogy a filmben Terasaka és Senoo figurája egyszerre feleltethető meg a Terasakáról alkotott képeknek, mítoszoknak.

Ez is megér egy mise-en-scène

A *47 ronin* sajátos egyvelegét adja azoknak a toposzoknak, amiket az alaptéma kifejtése indokol, és amiket, mint hozzákapcsolható „*ide pont jó lesz*” típusúként a forgatókönyvíró belevesz. A sokféleség azonban nem áll össze koherens egészé, és jellemzően a különböző témák között a szereplők egyhangúan ide-oda lovagolnak (1-4. ábra).

Az alaptörténetnek már az alapjai sem voltak elegendőek a film kibontásához, így az Asano és Kira közötti viszályhoz nem csak azt kellett betoldani, hogy Kira alapvetően Asano vagyonát akarja megszerezni, de még azt is, hogy a házon belüli támadáshoz boszorkányságra van szüksége.

Ha végigvesszük a filmben található különféle stíluspaneleket, betoldott toposzokat, akkor a következő sajátosságokat találjuk.

A film bevezető narrációja leginkább a *Discovery Channel* valamely ismeretterjesztő műsorának stílusában igazítja el a nézőt az egzotikus japán történelem dolgaiban. Ennek a gyorstalpalónak summázata a már említett mondat, miszerint a 47 ronin történetének ismerete elegendő ahhoz, hogy megértsük Japánt. A bevezető második fele Kai (Keanu Reeves) történetét mondja el. Itt megismerkedünk a *tengu* kifejezéssel, ami egyfajta démoni lényeket jelent.²¹ De, hogy mik is valójában – vagyis a film szerint – azt majd csak a film második felében látjuk meg. Miután Kai elmenekült előlük, biztos, hogy semmi jóra nem számíthatunk tőlük.

²⁰ *The Last Chushingura* vagy *The Last Ronin* címen forgalmazták Japánon kívül.

²¹ A japán népi hitvilág szerint a *tengu* (a szó jelentése mennyei kutya) olyan antropomorf természetfeletti lény, amely részben emberi részben ragadozó madár kinézettel bír. Sokáig a buddhizmus is kizárólag negatív, rosszakaró lényként állította be, ez a megítélés csupán a 17-18. század folyamán enyhült és változott át az erdők védelmezője képpé. Egyes elméletek szerint a madár forma az indiai Garuda alakjából származik.

A történet szerint Kai, aki elmenekül a tenguktól Asano nagyúr szolgája lesz. Egyedül Asano lánya, Mika veszi emberszámba, a többiek nem látnak benne mást, csak egy szolgát, aki ráadásul félvér. Asano egy marcona nagyúr, Oishi egy büszke samuráj, Kira pedig velejéig romlott, erőszakos, gonosz és ráadásul még egy boszorkánnyal is összeszúri a levelet. A konfliktust nem holmi vita okozza, Kira egyszerűen meg akarja szerezni Asano birtokát – és talán a lányát is. Ehhez boszorkányságra van szüksége, mert, hogy másként támadna rá Asano. Ezt követően gyorsított eljárásban Asano seppukut követ el, a sógun pedig mindent Kirára bíz. Hogy ezt mennyire tette jól, azt majd a film további része cáfolja meg. Amúgy is, a sógun alakja egy futószalagon gyártott buddha-szobor individualizmusával ér fel.

Kai-t Kira eladja a hollandus-szigetre²² (39-41. ábra) rabszolgának, Oishit pedig egy verembe veti majd egy évre, hogy megtörje az akaratát. Az később sem derül ki, hogy a majd egy évben mi volt a ráció, azon kívül, hogy így még Kira és Mika esküvője előtt behúzhatják a bosszút. A hollandus-szigeten persze mire is lenne jó Kai, ha nem arra, hogy pénzfogadásos viadalok egyik (nyerő) szereplője legyen.

Miután a „megtört akaratú” Oishi-t kiengedik a veremből, természetesen azonnal nekilát a csapata újraszervezéséhez és mellesleg Kai-t is kiszabadítja a hollandusok karmai közül. A rövid és kicsit esetlen menekülés után, felkeresi az erdőben várakozó embereit. Tervet szőnek, majd fegyvereket szereznének, de Kira gondoskodott róla, hogy a fegyverkovácsok se legyenek elérhetőek. Szerencsére a tenguk pont a különleges kardjaikról híresek és Kai kedvéért biztos adnak is majd belőlük eleget.

A tenguk erdejében játszódó jelenet mintha a *Gyűrűk ura* és az *Indiana Jones*-filmek összekapcsolásából jött volna létre. Az viszont végérvényesen kiderül belőle, hogy Kai még a tengu mesternél is gyorsabb.

A bosszú első fejezete kudarcot hoz, mert a boszorkány ügyeskedése miatt sikerül Oishi-t becsapnia. Bár néhány emberét elveszíti – köztük a Kung-fu panda humorát a filmbe csempésző kövér samurájt – mégsem vezett el minden remény. Az esküvőre a kastélyba érkezik egy híres színjátszó csoport, akikkel együtt Oishi olyan színdarabot ad elő, melynek végén a csattanó Kira fejének levágása. Lenne. Mert ezt sem sikerül tökéletesen megoldani. Így a drámai csúcspont egy össznépi összecsapás, ami három szalon fut. Az első a közkatonák tömegjelenete, a második Oishi és Kira párviadala, a harmadik pedig Kai küzdelme a boszorkánnyal, a háttérben a szorongó Mikával.

²² Mivel a történet idején (1700-as évek eleje) Japán erőteljesen a sakoku, vagyis a bezárkózott ország politikáját művelte, így a nyugati hajók szabad kereskedelme sem volt megengedett. Még az 1600-as évek első felében portugál kereskedők hozták létre Nagaszaki kikötőjében azt a kb. 9 ezer négyzetméteres mesterséges szigetet (Dejima), amin a Nyugat és Japán közötti kapcsolat megengedett volt. Az interkulturális kapcsolatok negatív hatásai miatt azonban 1671-től már csak a holland hajók kereshették fel ezt a kikötőt (a kínai hajókon kívül) és ők is csak évente öt hajóval.

Mivel a két utóbbi személyes viadal sikerrel zárul, a többiek abba is hagyják a kaszabolást és térdet hajtanak a levágott fejjel elvonuló hősöknek. A lezárást a sógun ismételt megjelenése és ítélete, majd pedig a csoportos *seppuku* hozza el.

A történet kibontásában az amerikai zsáner filmeknél megszokott paneleket (sztereotípiákat) kapjuk. Így például a negatív főhős, Kira egy hegyormon lévő kastélyban él, aminek már csak a falai is olyan zordsággal vannak belülről kitapasztva, hogy ember legyen a talpán, aki elbírja viselni. Így az időjárás is ennek megfelelően alakul a hegyek között, szél és hófúvás.

Vagy, hogy ne felejtsük el, hogy hol is járunk, minden olyan jelentben, aminek a milióét nem kell, hogy átjárja valamely szereplő kisugárzása (vagy annak megfelelő viszonyok), rögtön virágzó cseresznyefa-liget veszi körül a szereplőket.

A film, hogy vizuálisan kihozza a témából a maximumot, megfelelő mennyiségű CGI-t és számos speciális karaktert tartalmaz. A film elején látható vadászjelenetben Miyazaki *Mononoke Hime* c. animéjének világához passzoló dühös fenevadat kell a szamurájoknak megállítani, majd a boszorkány jelenik meg róka alakjában, később a tenguk sajátos külsején gondolkozhatunk el. A hollandus-szigeten először egy agyontetovált alakba botlunk, majd egy trollszerű bajnokba. A történet során többször is gondot okoz egy szótlan páncélos vitéz, aki viszont a robbanóanyagokat nem bírja és nyomtalanul eltűnik, végül pedig a sárkány alakjában megjelenő boszorkány is vesztére lel. (5-11. ábra)

Szomorú szamuráj

A film kivitelezését tekintve nem mehetünk el szó nélkül a színészi alakítások sajátossága mellett. Az, hogy valaki rajong-e Keanu Reeves-ért vagy sem, szimpátia kérdése. Azonban az, hogy a filmben tulajdonképpen úgy jár-ke, mint aki nem érti, hogy mi történik körülötte (pedig mindenki angolul beszél hozzá), hogy bármi is történjen, ugyanazzal az arckifejezéssel nyugtázza azt, úgy gondolom, hogy árulkodó jelei annak, milyen koncepciót próbáltak a film készítői a színészi alakításon keresztül megjeleníteni. (12-35. ábra)

Keanu „nem-találom-a-helyem” Reeves téblábolása ténylegesen azt jelzi, hogy nem csak a karakter, de maga a színész sem tudta eldönteni, hogyan is kellene jelen lennie a történetben. Belekerült a történetbe, mert beleírták, de közben mindenki érzi, hogy nincs benne helye. Másrészt minden színészi képességét latba vetve próbálja hozni azokat az arckifejezéseket, amik a japán színészeknek megvannak – nem ebben a filmben – és amikkel bár nem olyan módon mint a nyugati társaik, tökéletesen ki tudják fejezni, amit éppen kell. Jó példa erre Mifune Toshiro, aki például a *Véres trónban* szintén minimális

arckifejezés készlettel tudta a karakterét hajszálpontosan megjeleníteni. Azal a különbséggel, hogy az ő esetében a megfelelő helyen (drámai pontok) alkalmazott apró arcrándulások pontosan elegendőek voltak arra, hogy a karakter aktuális állapotát tükrözzék. Reeves azonban ezeket nem tudta hozni, inkább megmerevedett a szerepben, amit csak még esetlenebbé tett a szereplők folytonos alázatos hajlongása. Ami persze egyfelől kulturálisan indokolt, másfelől viszont úgy érzem nézőként, hogy japán film nincs a világon, amiben ennyiszor hajlongának a szereplők.²³

A film másik sajnálatos vonása, hogy az egyébként kiváló képességekkel rendelkező japán színészeket egysíkú és korlátolt karakterek alakítására veszi igénybe.²⁴ De nézzük meg, hogy a főbb szerepekben milyen múlttal rendelkező előadóművészeket találunk.

Kezdjük a legidősebbel, az Asano-t alakító Tanaka Min-nel. Ha elolvassuk a filmográfiáját, meglepetést okozhat, hogy alig találunk pár filmet. Ennek egyszerű magyarázata van. Tanaka nem színészként lett híres, hanem kortárs táncosként, mozgásművészként, performer művészként. Az 1945-ben született művész balettet és kortárs táncot is tanult, majd a '70-es évektől kezdve saját útját kezdte járni. A világ minden részén járt már előadásaival, performansaival²⁵, a legfontosabb táncművészek között tartják számon. A 2000-es évek elején tűnt fel először Yamada Yoji filmjeiben.

Kira szerepében az egyik legsikeresebb japán színészt láthatjuk, Asano Tadanobu-t. Az 1973-ban született színész már gyerekként is szerepelt tv-sorozatban, majd tiniszínészként láthattuk néhány filmben, végül 1993-ban „debütált” Iwai Shunji *Fried dragon fish* című darabjában. Az azóta eltelt időben olyan rendezők filmjeiben szerepelt, mint Oshima Nagisa, Kitano Takeshi, Kurosawa Kiyoshi, Koreeda Hirokazu, Aoyama Shinji, Iwai Shunji, vagy Miike Takashi. Hosszan sorolhatnánk azokat a filmeket, amikben főszerepet játszott és tett sikeressé, itt most csak önhatalmúlag hármat szeretnék kiemelni: Miiketől az *Ichi the Killer* ikonikus másod-főszerepét, a Dzsingisz kán életéről szóló Szergej Bodrov film a *Mongol* főszerepét illetve Pen-ek Ratanaruang *The Last life in the Universe* főszerepét.

Oishi szerepében megjelenő Sanada Hiroyuki sem kezdő a pályán. Az 1960-as születésű színész Ishii Teruo-nál kezdte karrierjét, majd Fukasaku Kinji számos filmjében alakított samurájokat. Fukasakunál többször játszott Sonny Chiba mellett és láthattuk a már említett *Crest of betrayal* c. filmjében is. Talán két olyan szerepét érdemes itt még megemlíteni, ami nem a samuráj-témához kapcsolódik. Az egyik Jissoji Akio Edogawa Rampo írásának

²³ Ezt itt nem egy megalapozott kutatás eredményeként írom, csak rendszeresen japán filmeket néző néző megérzéseként.

²⁴ Az talán itt túlzó kifejezés lenne, hogy kényszeríti.

²⁵ Magyarországon először 1984-ben járt, budapesti fellépéséről Beke László tudósított itt: <http://www.artpool.hu/Al/al09/Beke.html>; majd 1998-ban Lajkó Félixszel közös produkcióban láthattuk Szegeden. (<http://www.maszk.hu/ProgramInfo/106#>)

feldolgozása, a *Murder of D-street* egyik főszerepe, illetve a Shinoda Masahiro rendezte *Sharaku*, ahol egy kabuki színészt alakít.

A két női főszereplő bár koruk okán rövidebb filmográfiával rendelkezik, mégis találunk említésre méltó filmeket ezeken a listákon is. A Mikát alakító Shibasaki Ko (1981) Hiroki Ryuichi *Tokyo Trash Baby* című sajátos darabjával vált ismertté. Ezek után Kitano *Battle Royale*-jában és Miike illetve Sabu egy-egy filmjében volt látható.

A boszorkány szerepét Kikuchi Rinko (1981) játssza, aki pályafutását Shindo Kaneto-nál kezdte el. Shindo két fontos késői filmjében kapott szerepet, az 1999-es *Will to live*, illetve a 2000-es *By Player* címűben. Pályafutásából mindenképpen említésre érdemes, hogy számos filmben játszott Asano Tadanobu partnereként, sőt Asano első kísérleti rendezésének (*Tori*) is ő a női főszereplője. Pár éve pedig a hazánkban is bemutatott *Norvég erdő* című Murakami-adaptációban láthattuk, Tran Anh Hung rendezésében.

Amerika visszainteget

A film, számos aspektusból megvizsgálva is így találhatjuk, sikertelen kísérlet egy még csak pontosabban meg sem határozott eredmény irányába. A dramaturgiai következetlenségek, elmismásolások, a karakterek kidolgozatlan-sága, vagy inkább egydimenziós volta, a zsáner megoldások leegyszerűsített használata, mind-mind a film ellenére van.

Felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán mi lehetett az a motiváció, ami életre hozta ezt a vállalkozást, hogyan támasztható alá az a koncepció, hogy egy 100%-ig japán történetbe a japán szereplők mellé szükséges egy Keanu Reeves hozta karakter, aki ráadásul a valódi főhős lesz.

Úgy gondolom, hogy ezt nem indokolhatja más, mint hogy a főszereplő és az elkészült film révén a japán hagyomány egy fontos szeletén egyfajta gyarmatosítást végeztek el. Ahhoz, hogy érthető legyen ez a kijelentés, rá kell néznünk egy pillanatra a japán történelem bizonyos aspektusaira.

A japán történelem egyik fontos kérdése Japán és a gyarmatosítás kapcsolata.²⁶ Japán a történelem során valójában sosem került gyarmatosítás alá, viszont gyarmatosító törekvései mellett öngyarmatosítóként is szerepelt. Az öngyarmatosítás alatt itt azt értem, hogy a gyarmatosítóként megjelenő hatalom törekvéseit megelőzve indít olyan változásokat, amelyekkel magát a gyarmatosítás erőszakos aktusát tudja kikerülni. Japán ki tudta kerülni, hogy a nyugati gondolkodás szerint a *Nagy földrajzi felfedezések korának* nevezett időszakban ne kerüljön a gyarmatok sorába, hanem különféle, elsősorban kereskedelmi egyezmények alapján egyenrangú félként legyen jelen.

²⁶ Erről a kérdéstről lásd egy korábbi tanulmányomat: FARKAS György, *Japán koloniál – A (poszt)kolonialista nézőpont haszna és használhatósága Japán esetében*, Polisz 153. szám, 2013. október, <http://www.krater.hu/krater.php?do=3&action=c&Pid=103>

Véleményem szerint ez a tény is szerepet játszhatott abban, hogy a II. Világháború lezárásánál az Egyesült Államok éppen Japán ellen még bevetette, kipróbálta az atombombát. Valamiféle törlesztésképpen, hogy Japánt nem sikerült gyarmattá tenni.

És ez a törekvés érhető tetten a *47 ronin* koncepciójában is. Ha másként nem sikerült Japánt alávetett szerepbe kényszeríteni²⁷ akkor itt a lehetőség, fogalmazzuk át a hagyományukat, írjuk bele magunkat. A 47 ronin esete – még ha idealizált is, és a valóságtól már kellőképpen eltávolította az irodalmi képzelet – a japán gondolkodás számára egy fontos és példaértékű történet. Ennek részesévé válni, akár csak a film biztosította virtuális módon is, a kulturális hagyomány egyfajta bekebelezését jelenti.

Kai a film sztorija szerint a 47. ronin. Vagyis vele lesz teljessé a csapat. Ehhez hasonló konstelláció lenne, ha például a *Honfoglalás* c. film amerikanizált változatában a 7. vezér egy félig angolszász származású lenne - Töhötöm helyett Timothy²⁸.

Kai kiemelt szerepét számos jelenetben láthatjuk, ami azt támasztja alá, hogy annak ellenére is Kai a főszereplő, hogy a végső tettet – Kira lefejezését – nem ő hajtja végre, hanem Oishi, aki eredetileg is tette azt. Viszont a történetnek ebben a formájában Kai nélkül ez nem lett volna lehetséges, hiszen ő szerezte meg a tenguktól a kardokat. Hogy Kai többre képes, mint bármelyik szamuráj, abban többször is megerősít a film. Először, amikor a vadászat során Kai végez a fenevaddal és nem valamelyik szamuráj. Az üldözés során jó néhány szamuráj elvéti a vadat, majd Kai nem csak megöli azt, de közben még meg is menti Yasuno-t Oishi egyik emberét. Hasonlóan hangsúlyos jelenet, amikor Oishival együtt elmennek a fegyverkovácsok falujába kardokért. A falut Kira emberei vigyázzák. Rövid beszélgetés után Kai egy szempillantás alatt lekaszabolja a négy szamurájt, míg Oishi a fia segítségével egy szamurájt képes leszúrní csupán.

Érdemes szót ejteni arról is, hogy Kai karaktere milyen „fejlődést” mutat. A film első harmadában láthatjuk azt a jelenetet, amikor Kai titokban átveszi az elvarázsolt harcos szerepét, és párbajra kel Kira óriás harcosával. A csalást lelepleződik, amikor Kai sisakja a viaskodás közben lerepül. Ekkor a sógun egészen közel megy Kaihoz, letérdel mellé és a szemébe mondja: *Te nem vagy szamuráj*. Ennek a jelenetnek a párja, amikor Oishi és emberei Kira kivégzése után megjelennek a sógun előtt. Ekkor a sógun végig tekintve az előtte állókon azt mondja: *Csak szamurájokat látok*. Persze Mikát, aki szintén előtte áll, ebbe biztos nem értette bele, ez a mondat itt kifejezetten Kainak szól.

²⁷ Egyedül a II. Világháborút követő néhány évben lehetett jelen az USA úgy Japánban, hogy befolyásoló tényezőként tudott fellépni, például cenzurális hatalommal, amit aztán az 1952-es kivonulásuk után Japán a gazdasági fellendüléssel és technológiai újításokkal válaszolt meg.

Ugyan Kai neve japán név, azonban különbözősége egyértelmű megjelenésében. Ezt a hét vezér esetében nehezebb egyértelműsíteni, ezért éltem a szójáték eme formájával.

Ilyen egyszerűen lett félvérből, szolgából samuráj.

A kívülálló, félvér és szolga befogadtatott az igazi samurájok közé. Ennél nagyobb eredményt nem is érhetett volna el. Így már ő is magáénak tudhatja mindazokat a pozitív erényeket, amikről valójában a történet is szól.

A nyugati gondolkodás (nézőközönség) számára értelmetlennek és elfogadhatatlannak minősülő öngyilkos halál tényét pedig a buddhizmus reinkarnációs tanának szintén amerikanizált (nyugatosított) változatával próbálják feloldani. Nem számít, hogy most meghal a főhős és nem nyeri el a főhősnő szerelmét, hiszen a következő életeikben majd megkeresik egymást és akkor talán másképp alakulnak a dolgok, majd ott egymáséi lesznek. Ami gondolkodás jelentősen eltér a reinkarnáció tanításának lényegétől. Hiszen az újraszületés nem elsősorban lehetőség, hanem kényszerűség, amitől az élet során szabadulni kell. Minél több kötöttségtől képes megszabadulni az ember, annál kevésbé szorítja az újraszületés kényszere. A nirvánába jutás pedig akkor következik be, amikor az ember teljesen megszabadul a materiális világ kötöttségeitől, tehát már nem kell többé újjászületnie.²⁹ Ehhez képest az a kijelentés, hogy 1000 életem keresztül is keresi majd a szerelmét, hogy beteljesüljön a vágya, jól tükrözi, hogy ez mennyire nem áll köszönő viszonyban sem a buddhista gondolkodásnak a reinkarnációról szóló fogalmaival.

A bekebelezés témaköréhez jól kapcsolódik a filmnek az a szubtextusa, ami a Pillangókisasszony toposzát idézi meg a film utolsó jeleneteiben. Ezt elsősorban Kai és Mika búcsújelente, illetve a csoportos seppukut követően látható zárókép jelzi tökéletesen, melynek középpontját Mika adja. (36-38. ábra)

Összegzés

Nem véletlen, hogy az általános nézői és kritikai vélekedés sem értékelte a 47 ronin készítőinek fáradozásait. Nem véletlen, hanem egyszerűen az elváráshorizont és a – talán látens – készítői koncepció nem-egybevághósága miatt következhetett ez be.

A filmet csak akkor értékelhetjük úgy, hogy célt ért, amennyiben az értelmezés során a filmet a kulturális hagyomány kolonizálásának sajátos eseteként vizsgáljuk. Tanulmányomban azt próbáltam felvázolni, hogy ennek az esetnek milyen háttere és motivációja lehetett és milyen eredményeket hozott.

Annak ellenére, hogy maga a film a műfaji filmek piacán nem teljesített jól, sajátos koncepciója miatt a kultúrák közötti folyamatok elemzésére megfelelő alapanyagot szolgáltatott. Ennek ellenére csak bízhatunk abban, hogy hasonló esettel nem fogunk találkozni, nem válik tendenciává az amerikai filmkészítők műhelyében ez a fajta megközelítés.

²⁹ A japán buddhista gondolkodásban *arhat*-nak nevezik azokat, akik még életükben elérték, hogy megszabaduljanak az újjászületés kényszerétől.

1-4. A különböző toposzok között Középföldén vágatnak erre-arra a kóbor szamurájok

5-8. A film bővelkedik különleges karakterekben és persze CGI-ban is.

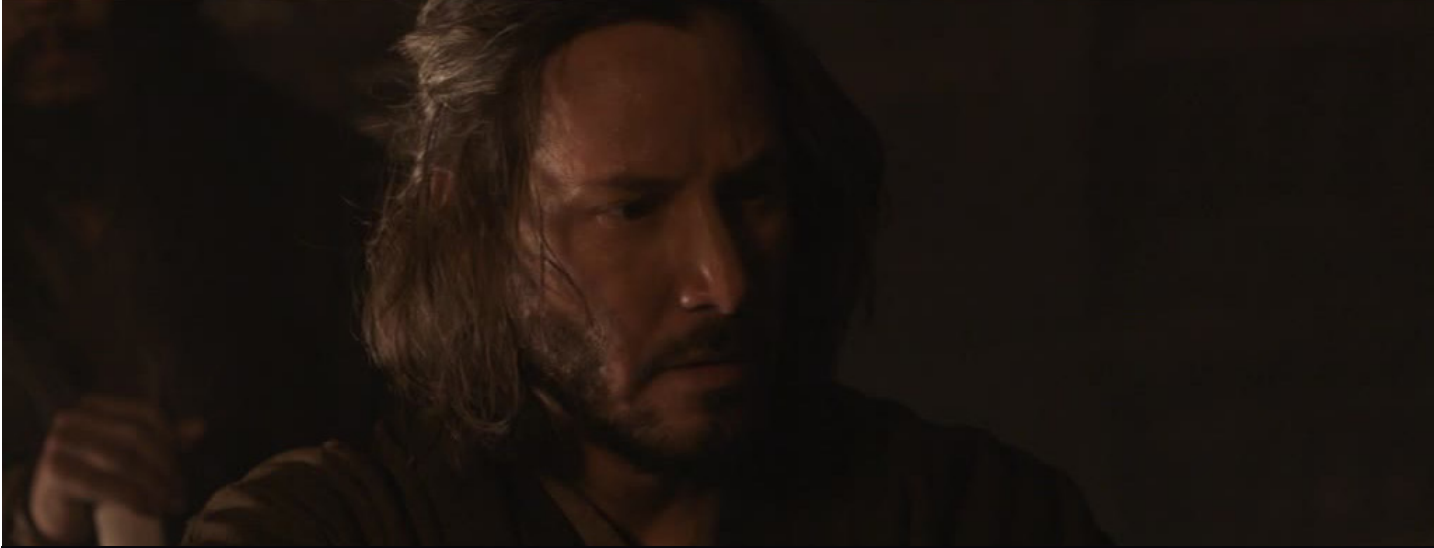

9-11. További sajátos karakterek...

12-15. Keanu Reeves arcai

20-23. Keanu Reeves arcai

28-31. Keanu Reeves arcai

39-41. Dejima szigete korabeli rajzon és a film jeleneteiben.

Inagaki Hiroshi: *Chushingura* (1962)